

Bijscholing

Slikproblemen

Wet BIG/Wet WGBO

Vilans protocollen

Toelichting anatomie fysiologie

Het slikproces

Slikproblemen

Sliksceening

Verstikking

IDDSI

Hulpmiddelen en producten bij slikproblemen

Auteur

E.T.M. Willems

Zorg Onderwijs Limburg

Zorg Onderwijs Limburg ontwikkelt educatieve praktijkgerichte bijscholingen voor zorgprofessionals. De bijscholingen vinden plaats in een kleine groepen zodat persoonlijke aandacht centraal staat.

www.zorgonderwijslimburg.nl

© 2023 ZorgonderwijsLimburg, Kessel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Kessel 2023

Inleiding

Deze training is geschikt voor gediplomeerde verpleegkundige niveau 4 t/m 6, verzorgende-IG, Helpende (Plus) en begeleiders in de zorg, die hun vaardigheden ten aanzien van slikproblematiek willen bijscholen. De reader omvat de theoretische onderbouwing die u gebruikt om zich voor te bereiden op de fysieke bijeenkomst. Het doornemen van de reader als voorbereiding neemt ongeveer 2 uur tijd in beslag. Tijdens deze training wordt de theoretische kennis kort opgefrist o.a. aan de hand van casussen. Tevens zal er onder begeleiding van de trainer/docent een aantal vaardigheden ten aanzien van producten en hulpmiddelen worden geïnstrueerd. Bij het aantonen van voldoende kennis en bekwaamheid voor de vaardigheden met betrekking tot Slikproblemen ontvangt u een certificaat en accreditatiepunten als u lid bent van de V&VN.

Om goede zorg te kunnen leveren aan de zorgvrager is het van belang goed op de hoogte te zijn van de anatomie/fysiologie. Voor deze reader is het volgende orgaanstelsels uitgewerkt in bijlage 1: het spijsverteringskanaal

Om kwalitatief en veilige zorg te kunnen leveren is het goed om op de hoogte te zijn van de achtergronden van de wet- en regelgeving. De verantwoordelijkheid en regelgeving zijn uitgewerkt in hoofdstuk 1. De wetgeving is uitgewerkt in bijlage 2.

Inhoud

Inleiding	Blz. 3
Hoofdstuk 1 Verantwoordelijkheid en regelgeving	Blz. 6
1.1 Verantwoordelijkheid	Blz. 6
1.2 Bevoegd en bekwaam als zorgprofessional	Blz. 7
1.3 Het Medisch beroepsgeheim	Blz. 8
1.4 Melding incident	Blz. 8
Hoofdstuk 2 Protocollen in de zorg	Blz. 10
2.1 Protocollen	Blz.10
2.2 Vilans protocollen	Blz. 10
Hoofdstuk 3 Gezonde voeding	Blz. 12
3.1 Gezonde voeding	Blz. 12
3.2 Eet- en drinkgedrag van zorgvrager observeren en registreren	Blz. 14
3.3 Bereiden van voeding volgens een zorgplan	Blz. 15
Hoofdstuk 4 Het slikproces	Blz. 17
Hoofdstuk 5 Slikproblemen	Blz. 18
5.1 Slikproblemen	Blz. 18
5.2 Slikproblemen bij zorgvragers met een lichamelijke oorzaak	Blz. 18
5.3 Slikproblemen bij zorgvragers met een verstandelijke beperking	Blz.18
5.4 Kenmerken slikproblemen (dysfagie)	Blz.19
5.5 Lichamelijke gevolgen van slikproblemen	Blz. 20
5.6 Psycho-sociale gevolgen van slikproblemen	Blz. 20
5.7 Verstikking bij slikproblemen	Blz. 21
5.8 Classificatie slikstoornis	Blz. 23
5.9 Adviezen slikproblemen	Blz. 23
Hoofdstuk 6 Slikscreening	Blz. 24
Hoofdstuk 7 IDDSI	Blz. 25
Hoofdstuk 8 Hulpmiddelen en producten bij slikproblemen	Blz. 26
8.1 Hulpmiddelen en producten bij slikproblemen	Blz. 26

Bijlage 1 Anatomie en fysiologie Blz. 30

Bijlage 2 De Wetgeving Blz. 34

Verwijzingen Blz. 39

Hoofdstuk 5 Slikproblemen

5.1 Slikproblemen

Slikproblemen, ook wel dysfagie genoemd, verwijzen naar moeilijkheden bij het slikken. Dit kan verschillende delen van het slikproces beïnvloeden, van het nemen van voedsel of vloeistoffen in de mond tot het transporteren ervan naar de maag. Slikproblemen kunnen variëren van mild tot ernstig en kunnen bij mensen van alle leeftijden voorkomen.

5.2 Slikproblemen bij zorgvragers met een lichamelijke oorzaak

Er zijn verschillende oorzaken van slikproblemen, waaronder:

Neuromusculaire aandoeningen: Stoornissen die de spieren en zenuwen die betrokken zijn bij het slikken beïnvloeden, zoals CVA, spierdystrofie, MS, ALS of de ziekte van Parkinson.

Structurele problemen: Anatomische afwijkingen, tumoren, vernauwingen of ontstekingen in de keel, slokdarm of mond kunnen slikproblemen veroorzaken.

Veroudering: Het ouder worden kan leiden tot veranderingen in de spieren en structuren die betrokken zijn bij het slikken, waardoor slikproblemen vaker voorkomen bij ouderen.

Letsel of chirurgie: Trauma aan het hoofd, de nek of de borstkas, evenals chirurgische ingrepen in dit gebied, kunnen slikproblemen veroorzaken.

5.3 Slikproblemen bij zorgvragers met een verstandelijke beperking

Slikproblemen bij verstandelijk beperkte zorgvragers kunnen verschillende oorzaken hebben. Het is belangrijk om te begrijpen dat verstandelijke beperkingen vaak gepaard gaan met andere medische, fysieke en gedrag gerelateerde uitdagingen. Hier zijn enkele mogelijke oorzaken van slikproblemen bij verstandelijk beperkte zorgvragers:

Anatomische en fysiologische factoren:

Zorgvragers kunnen anatomische afwijkingen hebben die het slikproces beïnvloeden, zoals afwijkingen in de mond, keel of slokdarm.

Spiercontrole en coördinatie:

Een verminderde spiercontrole en coördinatie, kan het slikken bemoeilijken. Dit kan leiden tot problemen bij het kauwen en transporteren van voedsel naar de slokdarm.

Sensitiviteitsproblemen:

Sommige verstandelijk beperkte zorgvragers hebben problemen met de gevoeligheid van de mond en keel, wat de slikreflex kan beïnvloeden. Hypo- of hyperresponsiviteit in en om het mond-keelgebied, kan problemen geven in het verwerken van informatie. Het is voor zorgvragers lastig te weten wat ze met het eten moeten doen in de mond.

Medische aandoeningen:

Onderliggende medische aandoeningen zoals gastro-oesofageale refluxziekte (GERD), neurologische aandoeningen of spierziekten kunnen slikproblemen veroorzaken.

Gedragsfactoren:

Angst, afkeer van bepaalde texturen of voedseltypen, of gedragsproblemen kunnen invloed hebben op het slikproces.

Onderliggende syndromen:

Verstandelijke beperkingen kunnen gepaard gaan met bepaalde syndromen zoals het Downsyndroom, het Angelman-syndroom of het Prader-Willi-syndroom, die elk hun eigen specifieke gezondheidsuitdagingen met zich meebrengen.

Het syndroom van Down, ook wel bekend als trisomie 21, is een genetische aandoening die wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van een extra chromosoom 21. Normaal gesproken heeft een persoon twee exemplaren van chromosoom 21, maar bij mensen met het syndroom van Down hebben ze drie exemplaren, wat resulteert in een totaal van 47 chromosomen in plaats van de gebruikelijke 46. Tongprotrusie is een medische aandoening waarbij de tong uit de mond steekt. Dit wordt vaak gezien bij zorgvragers met het syndroom van Down. Zorgvragers met het syndroom van Down hebben vaak een verminderde spierspanning, ook wel hypotonie genoemd. Dit kan invloed hebben op de spieren die betrokken zijn bij het slikken. Tevens hebben zij moeite met het coördineren van de bewegingen die nodig zijn voor effectief slikken. Gastro-intestinale problemen zoals reflux worden vaak gezien bij zorgvragers met het syndroom van Down.

Het Angelman-syndroom is een genetische aandoening die wordt veroorzaakt door problemen met het UBE3A-gen. Dit gen is betrokken bij de regulatie van de productie van bepaalde eiwitten in de hersenen. Zorgvragers met het Angelman-syndroom kunnen verschillende gezondheidsproblemen ervaren, waaronder problemen met motorische coördinatie, evenwichtsproblemen en spraak- en taalproblemen. Dysfagie kan voorkomen als gevolg van deze gezondheidsproblemen.

Het Prader-Willi-syndroom is een genetische aandoening die meestal ontstaat door het ontbreken van bepaalde genen op chromosoom 15. Mensen met PWS hebben vaak een laag spiertonus, waaronder de spieren die betrokken zijn bij het slikken.

5.4 Kenmerken slikproblemen (dysfagie)

Slikproblemen, ook wel dysfagie genoemd, kunnen verschillende kenmerken vertonen, afhankelijk van de oorzaak en de ernst van het probleem. Hier zijn enkele veelvoorkomende kenmerken van slikproblemen:

Hoesten of kokhalzen:

Zorgvragers met slikproblemen kunnen tijdens of na het slikken last hebben van hoesten, kokhalzen of het gevoel hebben dat voedsel in de luchtpijp terecht komt.

Benauwdheid:

Wanneer het voedsel in de luchtpijp komt zal de zorgvrager zwaar gaan ademen en een gevoel van benauwdheid krijgen

Moeite met afhappen en kauwen:

Zorgvragers met slikproblemen kunnen moeite hebben met het effectief het voedsel af te happen en te kauwen.

Moeite met het vormen van een voedselbrok:

Het kan moeilijk zijn om voedsel te bundelen tot een samenhangende massa die gemakkelijk door de keel kan worden doorgeslikt.

Pijn tijdens het slikken:

Sommige zorgvragers ervaren pijn of ongemak tijdens het slikken, wat kan wijzen op een onderliggend probleem zoals ontsteking.

Vertraagde of moeizame slikreflex:

Slikken kan trager of moeizamer verlopen dan normaal. Zorgvragers kunnen hierdoor restjes voedsel in de mondhoeken stoppen.

Refluxproblemen:

Onverteerd voedsel kan vanuit de maag en slokdarm terugvloeien in de mond, wat een onaangenaam gevoel kan veroorzaken.

Langzame eet- en drinktijd:

Zorgvragers met slikproblemen kunnen langer de tijd nemen om te eten en te drinken.

Aspiratie:

Dit kan optreden wanneer voedsel of vloeistoffen door verslikking in de luchtwegen terecht komt, wat ernstige complicaties zoals een aspiratiepneumonie (longontsteking) kan veroorzaken.

Weigeren van eten

Door angst op verslikking kunnen zorgvragers eten ervaren als een vervelend moment.

5.5 Lichamelijke gevolgen van slikproblemen

Slikproblemen kunnen verschillende lichamelijke gevolgen hebben, afhankelijk van de ernst en de oorzaak van het probleem. Hier zijn enkele mogelijke lichamelijke gevolgen van slikproblemen:

Gewichtsverlies en ondervoeding:

Slikproblemen kunnen leiden tot moeilijkheden bij het eten en drinken, wat kan leiden tot gewichtsverlies en ondervoeding.

Uitdroging:

Als slikproblemen het drinken bemoeilijken, kan dit leiden tot uitdroging, wat op zijn beurt verschillende gezondheidsproblemen kan veroorzaken.

Ademhalingsproblemen:

Slikproblemen kunnen de ademhaling beïnvloeden, vooral als er sprake is van aspiratie. Dit kan leiden tot o.a. kortademigheid en hoesten.

Verhoogd risico op longontsteking:

Als voedsel of vloeistoffen in de longen terechtkomen, kan dit leiden tot aspiratiepneumonie, een type longontsteking veroorzaakt door de aanwezigheid van vreemd materiaal in de longen.

Verminderde voedingsopname:

Door slikproblemen kan de voedingsopname worden beperkt, wat leidt tot een tekort aan essentiële voedingsstoffen met risico op ondervoeding.

5.6 Psycho-sociale gevolgen van slikproblemen

Slikproblemen kunnen verschillende psychosociale gevolgen hebben voor zorgvragers. Hier zijn enkele van de mogelijke effecten:

Angst en Stress:

Zorgvragers met slikproblemen kunnen angstig of gestrest raken over het eten en drinken, omdat ze zich zorgen maken over verslikken of het gevoel hebben dat voedsel vastzit in de keel.

Sociaal Isolement:

Slikproblemen kunnen leiden tot vermijding van sociale situaties waarin eten en drinken centraal staan, zoals maaltijden met familie, vrienden of binnen de woongroep. Dit kan leiden tot sociaal isolement en het gevoel buitengesloten te worden.

Depressie:

Langdurige slikproblemen kunnen leiden tot depressie, vooral als het de kwaliteit van leven aanzienlijk beïnvloedt. Het beperken van sociale activiteiten en de angst voor voedsel kunnen bijdragen aan depressieve gevoelens.

Veranderingen in zelfbeeld en zelfvertrouwen:

Slikproblemen kunnen het zelfbeeld en zelfvertrouwen beïnvloeden, vooral als het leidt tot veranderingen in eetgewoonten, gewichtsverlies of het vermijden van bepaalde voedingsmiddelen.

Communicatieproblemen:

Als slikproblemen leiden tot veranderingen in de stem of spraak, kan dit communicatieproblemen veroorzaken. Zorgvragen kunnen terughoudend worden in het spreken in het openbaar of het deelnemen aan gesprekken.

Impact op kwaliteit van leven:

Slikproblemen kunnen een algehele impact hebben op de kwaliteit van leven. De noodzaak om voedselconsistenties te wijzigen, specifieke technieken te gebruiken bij het eten, of afhankelijk te zijn van sondevoeding kan emotioneel belastend zijn.

Frustratie en Irritatie:

Het constante bewustzijn van slikproblemen en de uitdagingen die het met zich meebrengt, kunnen leiden tot frustratie en irritatie bij de zorgvrager.

Het is belangrijk op te merken dat de impact van slikproblemen sterk kan variëren van persoon tot persoon, afhankelijk van factoren zoals de ernst van de dysfagie, de oorzaak ervan en de onderliggende gezondheidstoestand van de zorgvrager. Een multidisciplinaire benadering, waaronder samenwerking tussen artsen, logopedisten, diëtisten, psychologen, verpleegkundige, verzorgende en begeleiders in de zorg, kan nuttig zijn bij het omgaan met de verschillende aspecten van slikproblemen, zowel fysiek als psychosociaal.

5.7 Verstikking bij slikproblemen

Verstikking bij slikproblemen kan leiden tot verschillende verschijnselen en symptomen. Het is belangrijk op te merken dat verstikking ernstig kan zijn en onmiddellijke medische aandacht vereist. Hier zijn enkele veelvoorkomende verschijnselen van verstikking bij slikproblemen:

Hoesten:

Een van de eerste reacties op verstikking is vaak hoesten. Het lichaam probeert op deze manier de luchtwegen te klaren van het ingeslikte voedsel of drank.

Moeite met ademen:

Zorgvragers die zich verslikken, kunnen moeite hebben met ademen. Dit kan variëren van kortademigheid tot ernstige ademnood.

Piepende ademhaling of gierende geluiden:

Als de luchtwegen gedeeltelijk geblokkeerd zijn, kan dit resulteren in piepende ademhaling of gierende geluiden tijdens het ademen.

Blauwachtige verkleuring van de lippen en/of het gezicht:

Gebrek aan zuurstof kan leiden tot cyanose, een blauwachtige verkleuring van de huid en slijmvliezen.

Pijn op de borst:

Het gevoel van verstikking kan gepaard gaan met pijn op de borst, veroorzaakt door de inspanning van hoesten en ademen of de vastzittende voedselbrok..

Onvermogen om te spreken:

Door verstikking kunnen zorgvragers moeite hebben met spreken of helemaal niet in staat zijn om te praten.

Paniek en angst:

Het gevoel van verstikking kan intense angst en paniek veroorzaken bij de zorgvrager die zich verslikt.

Bewusteloosheid:

Wanneer de verstikking te lang aanhoudt kan de zorgvrager door zuurstofgebrek bewusteloos raken.

Eerste hulp bij verstikking

Eerste hulp bij verstikking kan levensreddend zijn. Hier zijn de stappen die men kan volgen:

Beoordeel de ernst:

Als het slachtoffer nog kan hoesten of praten, laat hem of haar hoesten.

Als het slachtoffer niet kan hoesten of tekenen van verstikking vertoont (bijvoorbeeld handen om de keel), ga verder met de volgende stappen.

Geef vijf rugslagen:

Ga aan de zijkant iets achter het slachtoffer staan.

Ondersteun de borstkas met één hand en laat het slachtoffer voorover buigen.

Geef met de hiel van je hand vijf forse slagen tussen de schouderbladen.

Controleer of de luchtweg weer vrij is.

Hebben de slagen de luchtweg niet opengemaakt? Voer dan vijf buikstoten uit volgens de Heimlich greep

Geef vijf buikstoten

Sta achter het slachtoffer en plaats je armen rond zijn middel.

Maak een vuist met één hand en plaats deze net boven de navel.

Pak de vuist met je andere hand en voer krachtige, naar binnen en omhoog gerichte druk uit.

Herhaal dit tot het object uit de luchtwegen is.

Alarmeer hulp:

Raakt het slachtoffer buiten bewustzijn? Laat iemand 112 bellen. Leg de zorgvrager voorzichtig op de rug op een harde ondergrond. Start vervolgens met reanimatie.

Start reanimatie

Begin met borstcompressies: plaats de hiel van je hand in het midden van de borstkas, tussen de tepels.

Duw hard en snel, ongeveer 5 cm diep en met een snelheid van ongeveer 100-120 compressies per minuut.

Wissel borstcompressies af met mond-op-mondbeademing: 30-2.

5.8 Classificatie slikstoornis

De classificatie van de ernst van slikstoornissen kan afhankelijk zijn van verschillende factoren, waaronder de oorzaak, de symptomen en de impact op het dagelijks leven van de zorgvrager. Hier zijn algemene richtlijnen, maar het is belangrijk op te merken dat een professionele beoordeling door een logopedist of een andere zorgprofessional nodig is voor een nauwkeurige diagnose en classificatie.

Milde slikstoornis:

De zorgvrager heeft merkbare problemen tijdens het slikken, maar hij kan over het algemeen voedsel en vloeistoffen veilig consumeren. De zorgvrager verslikt zich af en toe, heeft een gevoel van obstructie of moeite bij het doorslikken.

Het advies is gemalen voeding, dun vloeibare dranken en brood zonder korst te eten met smeerbaar beleg.

Matige slikstoornis:

De zorgvrager heeft duidelijk merkbare problemen tijdens het slikken, de zorgvrager verslikt zich in grote slokken water. Dit kan leiden tot vermijding van bepaalde voedingsmiddelen of texturen.

Mogelijk zijn er symptomen zoals frequenter verslikken, langzamere eten en gewichtsverlies. Het dagelijks leven kan enigszins beïnvloed worden, bijvoorbeeld door de noodzaak om eetgewoonten aan te passen. Het advies is, afhankelijk van de slikproblematiek dik vloeibare voeding of gemalen voeding te eten.

Ernstige slikstoornis:

De zorgvrager heeft aanzienlijke problemen tijdens het slikken, wat kan resulteren in het onvermogen om bepaalde voedingsmiddelen of dranken veilig te consumeren.

Het kan gepaard gaan met ernstig gewichtsverlies, ondervoeding of de ontwikkeling van complicaties zoals aspiratiepneumonie. Het dagelijks leven wordt aanzienlijk beïnvloed door de noodzaak van specifieke dieetaanpassingen of zelfs sondevoeding.

5.9 Adviezen slikproblemen

Hier zijn enkele algemene adviezen in de begeleiding van zorgvragers met slikproblemen.

- * Laat de zorgvrager in een rustige omgeving eten zodat hij zich kan concentreren op het eten.
- * Laat de zorgvrager nooit alleen i.v.m. het risico op verstikking.
- * Laat de zorgvrager goed rechtop zitten zodat hij zich minder snel verslikt.
- * Praat niet of zo min mogelijk tijdens het eten zodat de zorgvrager zich kan concentreren op het eten.
- * Zorg voor een goed zittend gebit zodat de zorgvrager zich minder snel verslikt.
- * Breng het eten in de mond met een lichte druk op de tong. Dit maakt een hap meer voelbaar en stimuleert het slikken.
- * Geef niet te snel de volgende hap, let op de bewegingen van het strottenhoofd. Zorg dat de mond leeg is voor de volgende hap gegeven wordt.

Hoofdstuk 6 Slikscreening

Een slikscreening is een gestructureerde beoordeling om te bepalen of er sprake is van slikproblemen en om de ernst ervan te bepalen. Tijdens een slikscreening kan de professional letten op verschillende aspecten van het slikproces, zoals het vermogen om voedsel en vloeistoffen veilig door te slikken, het voorkomen van verslikken, en de algehele slikvaardigheid.

Als er tijdens de slikscreening problemen worden vastgesteld, kan er vervolgonderzoek nodig zijn, zoals een uitgebreider slikonderzoek (videofluoroscopie of fiberscopen) om meer gedetailleerde informatie te verkrijgen over de oorzaak en de aard van de slikproblemen. Op basis van de resultaten van deze evaluaties kan een passend behandelplan worden opgesteld om de slikproblemen aan te pakken en de veiligheid en effectiviteit van het slikken te verbeteren.

Het Kennisplein Gehandicapten sector heeft een signaleringslijst ontwikkeld om slikproblemen te herkennen bij de verstandelijk gehandicapten zorgvrager. Aan de hand van 8 korte vragen kunnen slikproblemen in kaart worden gebracht. De gehele informatie kan afgestemd worden binnen een zorgplan van de zorgvrager. Het advies is om de logopediste te betrekken bij de slikscreening vanwege de expertise binnen deze vakgroep.

Slikproblemen
bij mensen met een verstandelijke beperking komen vaker voor dan u denkt

- 1 op de 2 mensen met een verstandelijke beperking ouder dan 50 jaar heeft een slikprobleem
- Hoesten? Signaal van verslikken?!
- Tijdige signalering vergroot de gezondheid en het welbevinden van uw cliënt
- De begeleider heeft een belangrijke signalerende rol
- Raadpleeg altijd een arts bij vermoedens van slikproblemen

Herkent u als begeleider de signalen?
Ga naar www.kennispleingehandcaptensector.nl.

Vul online de signaleringslijst in. Een praktisch hulpmiddel om slikproblemen te signaleren.

KENNISPLEIN
SECTOR GEBEELDEBEPERDEN

SECTOR GEBEELDEBEPERDEN

Fonds NutsOhra

Figuur 6.1 Signaleringslijst Verslikken (Kennisplein Gehandicaptensector, 2023).

